

УДК 376-056.264: [159.9.018:7.021.34 – 026.773(045)]

DOI: 10.12958/2227-2844-2022-1(349)-2-221-229

Проскурняк Олена Ігорівна,

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри корекційної освіти та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»,
м. Харків, Україна.
ponolena.2008@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8909-3834>

Ільченко Оксана Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»,
м. Харків, Україна.
kafedra.korect@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5964-8237>

Кондратенко Валентина Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»,
м. Харків, Україна.
kafedra.korect@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9866-7804>

**ПІСОЧНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ
НЕВПЕВНЕНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

Останнім часом актуалізуються питання соціалізації й адаптації дітей з особливими освітніми потребами, їх інклюзивного навчання, зокрема й дітей з порушеннями мовлення. Як відомо, такі діти мають труднощі у комунікативній діяльності, формування якої у них відбувається із ускладненнями, що викликає прояви невпевненості у поведінці.

Проблеми дітей із загальним недорозвитком мовлення, пов'язані з ними труднощі в навчанні в даний час особливо актуальні. Постійно невпевнені в собі, неуважні, діти потребують додаткової уваги та колекційного впливу. Пісочна терапія є одним з засобів, що використовується у корекційно-розвитковій роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення.

Гра з піском – одне з улюблених занять дітей. Однак, гра з піском – непросте заняття. Це багато нових емоцій та розвиваючих ігор. Дитина сама тягнеться до піску, і варто лише надати цьому творчу складову, і звичайного копання в піску трансформується у навчальний процес.

Головна перевага пісочної терапії полягає в тому, що дитина може просто і цікаво побудувати цілий світ, відчуючи себе творцем цього світу.

Дітям з проблемами мовлення набагато легше засвоювати уроки за допомогою деяких видів пісочної терапії. Діти із задоволенням ліплять букви, буквосполучення, слова. Труднощі з мовленням у дітей молодшого шкільного віку долаються легше, оскільки структура піску впливає на відчутні та кінестетичні центри, які з'єднуються з півкулями головного мозку, що відповідають за мовленнєву діяльність. Іншим видом пісочної терапії буде побудова певної історії, створеної на піску, де дитина може побудувати різні сюжети. Такі вправи підходять для дітей старшого віку. Так вони вчаться переказувати, а процес є захоплюючим для них, адже описувати ситуацію, фігури, які створили, весело та цікаво.

Вивченням проблем, що стосуються невпевненості дитини приділяли увагу такі видатні вітчизняні психологи, як І. Бех, О. Корніяк, М. Кузнєцов, С. Максименко, Л. Рибалко та ін. Проблема невпевненості також розкрита в дослідженнях зарубіжних фахівців: К. Калеро, А. Басс, Ж. Піаже, Дж. Нінберг, Д. Філіпс, П. Пілконіс. Вчені пов'язують невпевненість з різними сторонами особистості. На зв'язок з вольовою стороною особистості вказують С. Рубінштейн, Т. Іванов і В. Мясіщев. А. Рудик, А. Запорожець відзначають взаємозв'язок з інтелектуальними якостями. Велика група вчених-психологів (Р. Іващенко, І. Мартиненко, К. Хорні, Ф. Хоппе, О. Хохліна та ін.) розглядають проблему невпевненості у зв'язку зі сферою самосвідомості особистості, пов'язують невпевненість з низькою самооцінкою і низьким рівнем вимог. Комплекс невпевненості, як психічний стан людини, широко розглядається зарубіжними психологами (Н. Левітов, Б. Ананьєв, С. Рубінштейн, В. Мясіщев, К. Роджерс, Ф. Зімбардо, Х. Хекхаузен, Г. Салліван, К. Хорні та ін.). Окремим питанням невпевненості дошкільників і школярів, причин її виникнення і методам подолання присвячені психолого-педагогічні дослідження Н. Базима, І. Омельченко, В. Кобильченко, І. Мартиненко, Л. Прохоренко та ін. І. Мартиненко (2017) підкреслює, що у дітей комплекс невпевненості виникає в дошкільному віці під впливом різних умов виховання. Саме в цей період закладаються головні особистісні механізми і характерологічні особливості людини. Невпевненість, таким чином, впливає на спрямованість особистості і відбивається на взаєминах з іншими людьми, що ускладнює соціалізацію й адаптацію дітей з порушеннями мовлення. Таким чином, пошук засобів ефективного впливу корекції невченої

поведінки дітей з порушеннями інтелекту є актуальним, отже, ця проблема потребує поглибленого вивчення.

Метою статті є аналіз пісочної терапії у системі корекції невпевненої поведінки молодших школярів з порушеннями інтелекту.

Пісочна терапія – це ключ до внутрішнього світу дитини, один із засобів вираження почуттів, дослідження світу, налагодження стосунків. Пісок – ідеальне середовище для розвитку, де можна створювати без страху, зламати чи зіпсувати що-небудь. Основна ідея пісочної терапії Sand Play полягає в тому, що дитина, переносячи в площину пісочниці свої фантазії та переживання, може контролювати власні мотивації, виражаючи їх у символічній формі (Медведєва, 2017).

Мета пісочної терапії – не змінити чи переробити дитину, не навчити її особливим поведінковим навичкам, а дати їй можливість бути тим, ким вона є. Пісочниця – це маленька модель навколишнього світу. Граючи з піском, дитина може висловити свої почуття і переживання. За допомогою гри їй легко можуть зрозуміти й дорослі. Граючи в пісочницю різні життєві історії, дитина символічно вирішує свої проблеми, позбавляється від комплексів, страхів і переживань.

Техніка Sand Play, пісочна гра, а також пісочна терапія Юнга отримала назву «техніка світотворення», вона допомагає дітям без слів висловити свої почуття, емоції, переживання – тобто те, що їм важко висловити.

Однак, для визначення засобів корекції невпевненої поведінки важливим є своєчасна діагностика невпевненості у дітей з порушеннями розвитку мовлення

Для діагностики проявів невпевненості в спілкуванні у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення, ґрунтуючись на аналізі складників та проявів невпевненої поведінки, нами було використано наступні методики:

1. Тест «Драбинка» на виявлення невпевненості у собі.
2. Тест тривожності Р. Теммл, М. Дорки, В. Амен.
3. Методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн. (Модифікація А. Прихожан).
4. Опитувальник Ю. Орлова щодо рівня комунікативності.

В дослідженні брали участь 40 учнів молодших класів із загальним недорозвиненням мовлення.

З урахуванням даних діагностики невпевненості у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення нами було визначено й охарактеризовано такі рівні невпевненості:

Високий – дитина намагається уникати ситуацій комунікативної взаємодії, соромиться розмовляти, виказувати власну точку зору, не бажає підтримувати діалогічне спілкування.

Середній – дитині складно спілкуватися з оточуючими, однак, за наявності стимулюючого впливу, вона підтримує діалогічне спілкування, однак, намагається не проявляти активність у комунікативній діяльності.

На уроках, навіть якщо знають матеріал, намагаються не відповідати, поки не викличе вчитель, якщо виконують завдання, то перепитують, чи вірно зробили.

Низький рівень тривожності – дитина активна у комунікативній діяльності, має багато друзів серед однолітків, активно відповідає навчальний матеріал на уроках, із готовністю виконують суспільні доручення.

За результатами дослідження, було зроблені доведено, що молодші школярі із загальним недорозвиненням мовлення, мають високий рівень невпевненості у собі, високий рівень тривожності, занижену самооцінку та високу потребу у спілкуванні. Результати між хлопцями та дівчатами, майже однакові плюсова похибка у бік хлопців не є статистично значимою.

Такі показники можуть бути пов'язані саме із проблемами з мовленням дітей, отже необхідно організувати роботу з пісочної терапії в закладах загальної-середньої освіти для корекції невпевненості в спілкуванні у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Головна перевага пісочної терапії полягає в тому, що дитина, завдяки застосуванню піску виразити свої емоції, переживання, відчуття.

Пісочна терапія для дітей – це чудова можливість для самовираження, розвитку творчих нахилів у дитини, а також простий і ефективний спосіб як релаксації, так й тренування, й розвиток дрібної моторики.

Заняття з пісочної терапії забезпечують гармонізацію психоемоційного стану дитини в цілому, а також позитивно впливають на розвиток, сенсорики, мовлення, мислення, кмітливості, уяви. Дітям часто буває важко правильно висловити свої емоції та почуття, а граючи в пісок, дитина може, не помічаючи цього, розповісти про свої хвилюючі проблеми, які її хвилюють та зняти емоційне напруження.

Корекційні заняття з використанням піску доцільно проводити індивідуально, або в малих групах. Основна мета корекції – зняття психоемоційного напруження, розвиток дотику, створення позитивного емоційного настрою. Для досягнення цієї мети використовуються різноманітні ігри та вправи з піском: «Піщана буря», «Сліди на стежці», «Чарівний пагорб», «Ворота і паркани», «Знайди і назви», завдяки яким корекційно-розвиваткова діяльність передворюється у цікаву та захоплюючу гру, в якій діти емоційно розслаблені, активно та вільно висловлюють свої емоції та демонструють свій настрій.

Кінетичного піску сприяє корекції асоціальної поведінки у молодших школярів, зняттю симптомів тривожності, гіперреактивності, замкненості, формуванню вміння висловлювати почуття, підвищенню самооцінки та впевненості в собі. Кінетичний пісок не лише розвиває дрібну моторику, а також заспокоює та розслаблює м'язи рук. Правильно

підібрані ігри та вправи з піском сприяють зняттю емоційного напруження, а також розвитку міжпівкульної взаємодії (Копитін, 2019).

Кінетичний пісок – це пісок, який знаходиться десь між пластиліном і піском з пісковика. З нього можна ліпити різні фігури або вирізати їх формочками, одним рухом руки він знову перетвориться в розсипчасту піщану масу. Кінетичний пісок на 98% складається з натурального піску і 2% полімеру, але ці 2% мають велике значення. Пісок не твердий і не викликає алергічних реакцій. Він не розсипається на дрібні частинки і не залишає жирних слідів, як пластилін. Якісна текстура маси настільки приємна на дотик і неймовірна за своїми ефектами, що захоплює дітей і дорослих не менше, ніж будівництво піщаних замків на морському узбережжі. Діти задоволені цікавою грою, а дорослі не переживають за брудні меблі, кімнату та руки дитини. Отже, використання кінетичного піску є зручним мй у побутовому сенсі.

Результати індивідуальні і залежать від цілей, поставлених на початку корекційного курсу (Волосовець, 2017, с. 27) та вона сприяє:

1. Поліпшенню загального емоційного стану дитини.
2. Усуненню страхів, негативних емоцій, переживань.
3. Розвитку уяви, творчого потенціалу.
4. Розвитку мислення, мовлення, пам'яті, уваги, дрібної моторики.
5. Розвитку самооцінки та впевненості в собі.
6. Адаптації в новому середовищі (школі).
7. Поліпшенню стосунків з батьками та однолітками.
8. Формуванню позитивних рис характеру.

Таким чином, корекційно-розвиткова робота за допомогою піщаної терапії з дітьми молодшого шкільного віку здебільшого проводиться у позашкільний час. Для організації ефективних занять піщаної терапії необхідне спеціальне обладнання. Приблизна схема роботи з піщаної терапії охоплює такі етапи:

- орієнтування, або ритуал занурення в «пісочний світ», який передбачає сенсорну стимуляцію – зорову, слухову, тактильну дію;
- засвоєння правил роботи з піском;
- базові – лікувальні ігри та домашні завдання;
- релаксація – завдання на розслаблення та/або вільна гра фінал – ритуал виходу зі «пісочного світу».

Методика може бути дуже корисною для дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Невербальне вираження з використанням різноманітних предметів, піску, води, а також конструкційних і пластичних матеріалів для них є найбільш природним, що набуває особливого значення, якщо у дитини є певні порушення мовлення.

Розлади мовлення пов'язані не тільки з соматичними захворюваннями, а й з різними несприятливими екологічними та стресовими факторами, які безпосередньо впливають на психіку та стимулюються соціальними умовами, що підтверджує вплив найближчого оточення на здоров'я та емоційне самопочуття дитини.

Багаторічні спостереження та досвід науковців доводять, що гра в піску позитивно впливає на емоційне самопочуття дітей та дорослих і є прекрасним психопрофілактичним засобом.

За результатами дослідження й оцінці ефективності занять з пісочної терапії для корекції невпевненості в спілкуванні дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, можемо зробити висновки, що молодші школярі із загальним недорозвиненням мовлення, мають середній та низький рівень невпевненості у собі, тож можемо стверджувати, що корекційна програма впливає позитивно. Зокрема, до застосування пісочної терапії як засобу корекції невпевненості в учнів молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту 65% було зафіксовано високий рівень невпевненості, у 25% середній рівень невпевненості, у 10% низький рівень невпевненості. Після реалізації програми, яка мала системні заходи корекції із застосування пісочної терапії, у досліджуваної категорії дітей зафіксовано позитивну динаміку з усунення невпевненості. Зокрема, у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення спостерігається невпевненість у поведінці середнього рівня 50%, низького рівня 25%, високого рівня 25%. У порівнянні з даними до застосування пісочної терапії ми бачимо значні позитивні результати, а саме діти значно менше демонструють тривожність, невпевненість, замкненість, є адекватнішими у самооцінці.

Отже, за результатами дослідження ефективності занять з пісочної терапії для корекції невпевненості у спілкуванні дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, можемо зробити такі висновки, що молодші школярі із загальним недорозвиненням мовлення, мають середній та низький рівень невпевненості у собі, тож можемо стверджувати, що корекційна програма впливає позитивно. Перспективою подальшого розвитку є удосконалення програми корекції невпевненої поведінки у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Список використаної літератури

- 1. Волосовець Т. В.** Подолання загального недорозвинення мовлення. Львів, 2017. 224 с.
- 2. Медведєва Е. А.** Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании. М. : Академия, 2017. 248 с.
- 3. Копитін А. І.** Основи арт-терапії. К. : Изд-во «Лань», 2019. 320 с.

References

- 1. Volosovets, T. V.** (2017). Podolannia zahalnoho nedorozvynennia movlennia [Overcoming general speech underdevelopment]. Lviv [in Ukrainian].
- 2. Medvedeva, E. A.** (2017). Artpedagogika i artterapiya v special'nom obrazovanii [Art pedagogy and art therapy in special education]. M.: Akademiya [in Ukrainian].
- 3. Kopytin, A. I.** (2019). Osnovy art-terapii [Basics of art therapy]. K.: Yzd-vo «Lan» [in Ukrainian].

Проскурняк О. І., Ільченко О. В., Кондратенко В. О. Пісочна терапія як засіб корекції невпевненої поведінки молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення

У статті обґрунтовується необхідність корекції невпевненої поведінки у дітей з особливими освітніми потребами, зокрема із загальним недорозвитком мовлення. Аналізується пісочна терапія як засіб усунення невпевненості у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення. Проаналізовано дослідження вчених з даного питання та визначено, що пісочна терапія останнім часом використовується в поведінковій корекції. Зокрема, акцентовано увагу на тому, що результати застосування пісочної терапії залежать від цілей, які ставляться на початку корекційної роботи.

Пісочна терапія сприяє покращенню загального емоційного стану дитини, сприяє усуненню страху, негативних емоцій, переживань; розвиває уяву, творчий потенціал, мислення, мовлення, пам'ять, увагу, дрібну моторику. Окреслено, що в експериментальному дослідженні взяли 40 дітей із загальним недорозвитком мовлення. Описані методики, які дозволили виявити невпевненість в означеній категорії дітей. Доведено, що пісочну терапію доцільно проводити з молодшими школярами з загальним недорозвитком мовлення індивідуально або у малих групах. Визначено приблизну схему роботи з пісочною терапією, яка охоплює такі етапи: орієнтування, або ритуал занурення в «пісочний світ», який передбачає сенсорну стимуляцію; засвоєння правил роботи з піском; базові – лікувальні ігри та домашні завдання; релаксація – завдання на розслаблення або вільна гра, що є фіналом виходу зі «пісочного світу». Доведено, що дітям з проблемами мовлення набагато легше засвоювати уроки за допомогою деяких видів пісочної терапії. Труднощі з мовленням у дітей молодшого шкільного віку долаються легше, оскільки структура піску впливає на відчутні та кінестетичні центри, які з'єднуються з півкулями головного мозку, які відповідають за мовленнєву діяльність.

Ключові слова: пісок, пісочна терапія, молодші школярі, загальне недорозвинення мовлення, корекція, корекційно-розвивальна робота.

Проскурняк Е. И., Ильченко Е. В., Кондратенко В. А. Песочная терапия как средство коррекции неуверенного поведения младших школьников с общим недоразвитием речи

В статье обосновывается необходимость коррекции неуверенного поведения у детей с особыми образовательными потребностями, в частности, с общим недоразвитием речи. Анализируется песочная терапия как средство устранения неуверенности у младших школьников с общим недоразвитием речи. Проанализированы исследования ученых по данному вопросу и определено, что песочная терапия в последнее время используется в поведенческой коррекции. В частности, акцентировано внимание на том, что результаты применения песочной

терапии зависят от целей, которые ставятся в начале коррекционной работы.

Песочная терапия способствует улучшению общего эмоционального состояния ребенка, способствует устранению страха, отрицательных эмоций, переживаний; развивает воображение, творческий потенциал, мышление, речь, память, внимание, мелкую моторику. Обозначено, что в экспериментальном исследовании приняли 40 детей с общим недоразвитием речи. Описаны методики, позволившие выявить неуверенность в указанной категории детей. Доказано, что песочную терапию целесообразно проводить с младшими школьниками с общим недоразвитием речи индивидуально или в малых группах. Определена приблизительная схема работы по песочной терапии, которая охватывает следующие этапы: ориентирование, или ритуал погружения в «песочный мир», предусматривающий сенсорную стимуляцию; усвоение правил работы с песком; базовые – лечебные игры и домашние задания; релаксация – задача на расслабление или свободная игра, являющаяся финалом выхода из «песочного мира». Доказано, что детям с проблемами речи гораздо легче усваивать уроки с помощью некоторых видов песочной терапии. Трудности с речью у детей младшего школьного возраста преодолеваются легче, поскольку структура песка влияет на осязаемые и кинестетические центры, которые соединяются с полушариями головного мозга, отвечающими за речевую деятельность.

Ключевые слова: песок, песочная терапия, младшие школьники, общее недоразвитие речи, коррекция, коррекционно-развивающая работа.

Proskurniak O., Ilchenko O., Kondratenko V. Sand Therapy as a Means of Correction of Uncertain Behavior of Younger Schoolchildren with General Inexperience of Speech

The article substantiates the need for correction of uncertain behavior of children with special educational needs, in particular with general underdevelopment of speech. Sand therapy is analyzed as a means of eliminating uncertainty among younger students with general underdevelopment of speech. The researches of scientists on this issue is analyzed and it is determined that sand therapy has recently been used in behavioral correction. In particular, the focus is on the fact that the results of the use of sand therapy depend on the goals that are set at the beginning of correction work.

Sand therapy helps to improve the overall emotional state of the child, helps to eliminate fear, negative emotions, worries; develops imagination, creativity, thinking, speech, memory, attention and fine motor skills. It is outlined that for the experimental study 40 children with general speech underdevelopment were taken. Methods that allowed to detect uncertainty in the specified category of children are described. It has been proven that sand

therapy is advisable to carry out with younger schoolchildren with general underdevelopment of speech individually or in small groups. The approximate scheme of work on sand therapy is determined, which covers the following stages: orientation, or the ritual of immersion in the «sand world», which involves sensorial stimulation; learning the rules of work with sand; basic stage is medical games and homework; relaxation stage covers a relaxation task or free play, which is the final exit from the «sand world». It has been proven that it is much easier for children with speech problems are much easier to learn lessons with the help of some types of sand therapy. Difficulties with speech of younger school-age children a easier to overcome, as the structure of sand affects the tangible and kinesthetic centers that are connected with the cerebral hemispheres responsible for speech activity.

Key words: sand, sand therapy, younger school, general speech underdevelopment, correction, correction and development work.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2022 р.

Прийнято до друку 28.02.2022 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Шапаренко Х. А.